

**ГЕРБАРНІ ЗБОРИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.
ІЗ ТЕРЕНІВ УКРАЇНИ В ГЕРБАРІЇ УМАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА (УМ)**

Г. Чорна¹, Т. Мамчур²

¹Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

вул. Садова, 2, Умань 20300, Україна

e-mail: udri_botanika@ukr.net

²Уманський національний університет садівництва

вул. Інститутська, 1, Умань 20305, Україна

e-mail: matchur-tv@ukr.net

Зі складу ексикат Herbarium Florae Rossicae було виділено гербарні зразки, зібрані в околицях міст Києва та Харкова, Київської, частково Полтавської, Черкаської, Кіровоградської, Чернігівської, Одеської, Херсонської, Дніпропетровської, Луганської, Донецької областей. У 1897–1907 рр., на час збору гербарію, як зазначено на гербарних етикетках, це були Київська губернія, в тому числі Черкаський і Уманський повіти, Чернігівська губернія (Остерський і Кролевецький пов.), Полтавська губ. (Костянтиноградський пов.), Херсонська губ. (Одеський пов.), Катеринославська губ. (околиці Катеринослава, Бахмутський пов.), Харківська губ. (околиці Харкова та Старобільська).

Проаналізовано гербарні збори і з теренів України, які увійшли до ексикат Herbarium Florae Rossicae (1897–1907 рр.) таких колекторів: І.Я. Акінфієва (1897–1903 рр., Катеринославська губ. та околиці м. Катеринослава), Е. Куликовського (1898–1901 рр., околиці м. Овідіюполя Одеського повіту Херсонської губ.), М.В. Цингера (1897–1904 рр., Київська, Полтавська губ.), В.В. Фінна (1902–1904 рр., Київська губ.), А. Лоначевського (1904–1907 рр., околиці Києва), А.Г. Ракочі (1897–1902 рр., Київська, Чернігівська губ.), П.Н. Наливайка (1897 р., Харківська губ., околиці Харкова), І.І. Шираєвського (Старобільський повіт Харківської губ.). Нами опрацьовано такі гербарні зразки: *Actaea europaea* (Schipcz.) J. Compton (*Cimicifuga foetida* L.), *Aldrovanda vesiculosa* L., *Aurinia saxatilis* (L.) Desv. (*Alyssum saxatile* L.), *Carex limosa* L., *C. secalina* Willd. ex Wahlenb., *Corydalis cava* Schweigg. et Körte, *Cymbochasma borysthena* (Pall. ex Schlecht.) Klok. et Zoz (*Cymbaria borysthena* Pall.), *Cypripedium calceolus* L., *Dactylorhiza sambucina* (L.) Soó (*Orchis sambucina* L.), *Galanthus nivalis* L., *Hyssopus cretaceus* Dubjan., *Neottianthe cucullata* (L.) Schlechter (*Gymnadenia cucullata* Rich.), *Pedicularis dasystachys* Schrenk (*P. laeta* Stev.), *Pulsatilla patens* (L.) Mill., *P. pratensis* (L.) Mill., *Scilla bifolia* L., *Silene cretacea* Fisch. ex Spreng., *Valeriana tuberosa* L.

Ключові слова: ексикати, гербарії УМ, колектори, рідкісні види

Цінність історичних гербарних колекцій з плином часу лише зростає. В Гербаріях України зберігаються десятки колекцій, опрацювання яких дає змогу не лише з'ясувати поширення рідкісних на теперішній час видів у минулому, а й використати отримані дані під час їхньої реінтродукції.

Інвентаризація фондів Гербарію Уманського національного університету садівництва (УМ) дала змогу виявити у складі історичних гербарних колекцій близько 2 тисяч гербарних зразків (г.з.) ексикат Herbarium Florae Rossicae (1897–1907) [5, 13]. Унікальність даної колекції, яка свого часу входила до складу «Основного гербарію Уманського училища

рільництва і садівництва», полягає в тому, що під час подальших реорганізацій вона була виділена в окрему одиницю зберігання. Такий підхід наразі дає змогу проводити аналіз історичного гербарію в різних аспектах, як щодо територіальної чи екологічної приуроченості зборів, так і щодо персонального вкладу окремих колекторів у формування колекції.

Метою даної роботи, виконаної у Гербарії УНУС (УМ), був аналіз гербарних зборів кінця XIX – початку XX ст. із теренів України та виділення у їхньому складі рідкісних видів.

Вказані на гербарних етикетках назви узгоджено з прийнятими відповідно до сучасної номенклатури [14]. Цитуючи гербарні зразки, першою вказуємо сучасну назву, а в дужках подаємо оригінальну назву, зазначену на гербарній етикетці.

Зазначаємо також місцезнаходження видів, згідно зі сучасним адміністративно-територіальним поділом.

Гербарні збори з околиць м. Катеринослава (тепер м. Дніпро) та Катеринославської губ. (Дніпропетровська обл.) І.Я. Акінфієва в Гербарії (УМ) налічують 28 г.з. Рослини зібрані колектором у 1897–1903 рр., коли він займався викладацькою роботою у реальній школі, жіночих гімназіях і фельдшерських школах Катеринослава. На перший погляд, гербарій складається переважно із тривіальних видів, але детальний аналіз пояснює підхід І. Акінфієва до збору рослин для Herbarium Florae Rossicae. Із року в рік, планомірно, з початком цвітіння ефемерів і ефемероїдів, колектор розпочинав екскурсії в околицях міста і гербаризував масово квітучі види. У 1897 р. 25 травня ним були зібрані *Eremogone rigida* (M. Bieb.) Fenzl (*Arenaria rigida* M. Bieb.) на сухих відкритих місцях і *Astragalus varius* S.G. Gmel. (*A. virgatus* Pall.) на сухих сіножатах і цілих місцях біля Катеринослава. У 1899 р. збори розпочаті ефемером *Holosteum umbellatum* L. 10 квітня, продовжені *Veronica polita* Fr. на перелогах і *Alyssum minutum* Schlecht. ex DC. на лівобережних пісках по Дніпру 15 квітня. У червні цього ж року І. Акінфієв гербаризував біля станції Дебальцеве у Бахмутському повіті Катеринославської губ. (тепер Донецька обл.) і зібрав на кам'янистих місцях *Tanacetum millefolium* (L.) Tzvelev (*Pyrethrum millefolium* (L.) Willd.), а в жовтні – *Chenopodium rubrum* L. на лівому березі Дніпра поблизу Катеринослава.

Найповніше представлено в Гербарії (УМ) збори 1900 р. У лісі на околицях Катеринослава 30 квітня було зібрано *Stellaria holostea* L., в травні, також у лісі, – *Omphalodes scorpioides* (Haenke) Schrank. Біля Ненасицьких порогів І. Акінфієв збирає 9 травня реліктовий, досить рідкісний зараз вид *Symbchasma borysthena* (Pall. ex Schlecht.) Klok. et Zoz. (рис. 4).

Через два роки в цьому ж локалітеті на гранітних скелях колектором було зібрано регіонально рідкісний для сучасної Дніпропетровщини вид – *Aurinia saxatilis* (L.) Desv. Унаслідок гідробудівництва на Дніпрі пороги були затоплені, а вказані локалітети знищені. Гербарні зразки раритетних видів, що ввійшли до екзикат Herbarium Florae Rossicae, є свідченням про втрачені популяції. У цьому ж році колектор зібрав дрібноцибулинні ефемероїди *Gagea bulbifera* (Pall.) Salisb. та *G. bohemica* Schult. і деякі інші види.

Зі зборів 1901 р. нам відомі бур'ян *Atriplex patula* L., зібраний у Катеринославі, та *Artemisia austriaca* Jacq. з вигонів на околицях міста, загербаризовані у вересні. У квітні 1902 р. І. Акінфієв збирає ще декілька видів роду *Veronica*, зокрема, *V. hederifolia* L. у тінистому саду та *V. triphyllos* L. на відкритих сухих місцях. У 1903 р. колектор, окрім пісків по лівому березі Дніпра, де у квітні збирає *Potentilla incana* P. Gaerth., В. Mey et Schreb. (*P. arenaria* Borkh.), гербаризує також на заболочених місцях по лівобережній заплаві Дніпра. Він збирає 31 травня квітучу *Myosotis laxa* Lehm. (*M. caespitosa* Schultz.), а 24 червня – цей же вид із плодами. Паралельно з гербаризацією рослин І. Акінфієв проводить фенологічні спостереження, дані яких згодом публікує. Одночасно з викладацькою роботою впродовж

майже чверті століття він керує роботою метеорологічної станції в Катеринославі, збагачуючи фітофенологію власними даними. Крім вивчення рослинного покриву околиць м. Катеринослава, І. Акінфієв у період із 1882 по 1913 рр. під час відпусток здійснює з метою ботанічних досліджень 24 поїздки на Кавказ. Його колекція рослин із Кавказу, що складалася із 3200 номерів у 20 000 екземплярів, була придбана Гербарієм (LE) у 1898 і 1912 рр. [4]. На основі власних спостережень і зборів І.Я. Акінфієв публікує низку праць, зокрема, «Флору Центрального Кавказу» (1894), куди ввійшло 795 видів рослин (від Ranunculaceae до Carifolaceae). Знаменно, що один із його кращих учнів, О.А. Гроссгейм продовжує справу вчителя. «Определитель растений Кавказа» (1949), опублікований О.А. Гроссгеймом, містить на порядок більше видів – близько 6 тисяч.

За спогадами учнів Акінфієва, він з перших весняних днів влаштовував екскурсії у природу. Постійний учасник таких недільних екскурсій О.А. Гроссгейм згодом, під впливом І.Я. Акінфієва, написав також «Екатеринославскую флору» [1, 2].

З околиць м. Овідіополя Одеського повіту Херсонської губернії (тепер Одеської обл.) у Гербарії (UM) представлено 12 г.з. бур'яново-степових рослин, зібраних у 1898–1901 рр. колектором Е. Куликовським. Відсутність будь-яких даних щодо особи колектора наводить на думку, що це був один із любителів ботаніки, які надсилали власні гербарні збори для Herbarium Florae Rossicae. Третину його зборів становлять злаки: *Milium vernale* M. Bieb., *Sclerochloa dura* (L.) P. Beauv., *Setaria viridis* (L.) P. Beauv., *Eremopyrum triticeum* (P. Gaertn.) Nevski, зібрані у с. Андріанівці (Грибовці) біля м. Овідіополя. Представники інших родин – переважно ефемери: *Androsace elongata* L., *Lappula squarrosa* (Retz.) Dumort. (*Echinopspermum lappula* (L.) Lehm.), *Lamium amplexicaule* L., приурочені до забур'янених місць. *Centaurea diffusa* Lam. – дворічник із життєвою формою перекотиполя було зібрано по берегу річки Барабай біля тієї ж Андріанівки.

Гербарні збори з території Полтавської губ. представлено в Гербарії (UM) трьома видами, зібраними біля м. Карлівка М. Цингером. У 1897 р. колектор зібрав для Herbarium Florae Rossicae на луках уздовж р. Орчик *Pedicularis dasystachys* Schrenk (*P. laeta* Stev.), а на схилах біля міста – *Valeriana tuberosa* L. Тепер ці два види є регіонально рідкісними для флори Полтавської обл. Зібрану М. Цингером 13 червня 1904 р. по берегу ставка *Carex secalina* Wahlb. внесено в останнє видання Червоної книги України (2009).

М. Цингер, в окремих випадках разом із В. Фінном, багато гербаризував у Київській губ. Зібрані ними у квітні 1902 р. в околицях с. Покотилове *Viola ambigua* Waldst. et Kit. (*V. campestris* M. Bieb.) та *V. suavis* M. Bieb. зростали на відкритому схилі до р. Ятрань – перший вид і на лісовому схилі – другий. На гербарних етикетках місце збору було зазначене як Уманський повіт Київської губ., однак за сучасним адміністративним районуванням с. Покотилове підпорядковане Новоархангельському р-ну Кіровоградської обл. Власне у Київській губ. та повіті М. Цингер збирав рослини в околицях залізничної станції Боярка. Саме там на початку квітня 1897 р. колектор зібрав рідкісні тепер види: *Pulsatilla patens* (L.) Mill., а в останню декаду цього ж місяця *P. pratensis* (L.) Mill. (рис. 1). У квітні 1898 р. на піщаних пагорбах поблизу станції М. Цингер зібрав ефемер *Erophila verna* (L.) DC. (*Draba verna* L.); у червні в сосновому борі – *Pyrola minor* L., а в липні на галявині цього ж борі – *Dianthus squarrosus* M. Bieb. (*D. plumarius* L.).

У Київському повіті в 1897 і 1898 рр. М. Цингер також збирав весняні ефемероїди. У листяному лісі біля Голосіївської пущини 18 квітня 1897 р. було загербаризовано *Galanthus nivalis* L., а 3 квітня 1897 р. там же, в старому дубовому лісі, – *Scilla bifolia* L., 26 квітня – *Dentaria bulbifera* L.

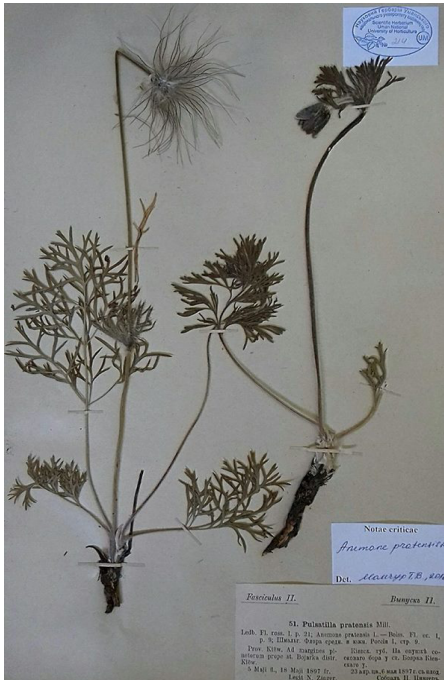

Рис. 1. *Pulsatilla pratensis* (L.) Mill.

Рис. 2. *Cypripedium calceolus* L.

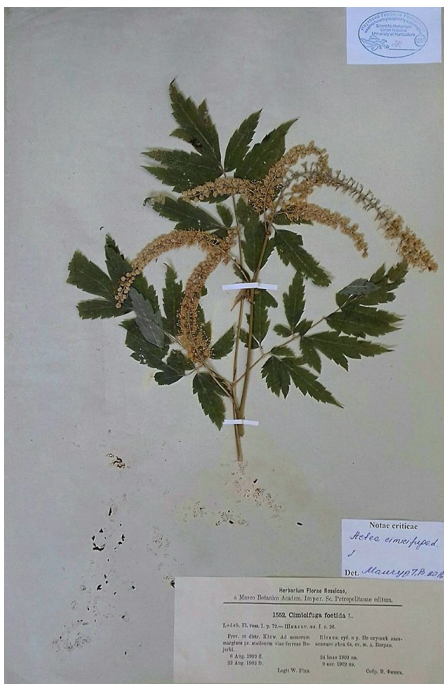

Рис. 3. *Actaea europea* (Schipcz. J. Compton) (*Cimilifuga foetida* L.)

Рис. 4. *Cymbochasma borysthena* (Pall. ex Schlecht.) Klok. et Zoz (*Cymbaria borysthena* Pall.)

У листяному лісі Китаївської пущині 18 квітня 1897 р. колектор збирав *Corydalis cava* (L.) Schweigg. et Körte. Тепер названі види охороняються на різному рівні, а вказані місцезростання здебільшого зникли внаслідок розбудови м. Києва. Ймовірно, ті ж причини зникнення локалітету поблизу Борщагівки *Dactylorhiza sambucina* (L.) Soó, відомого за гербарними зборами 1899 р.; *Cirsium rivulare* Link. зібрано у 1900 р. на болоті біля Кадетського гаю.

На прибережних пісках по Дніпру, зокрема, на Трухановому острові, М. Цингер збирав у 1897–1902 рр. дрібні злаки: *Eragrostis minor* Host, *Crypsis schoenoides* (L.) Lam. (*Heleocholea schoenoides* Host.), *Poa bulbosa* L., *Pycreus flavescens* (L.) P. Beauv. ex Rchb. У долині р. Либеді поблизу Києва 17 серпня 1903 р. колектор зібрав для екзикат Herbarium Florae Rossicae 50 екземплярів адвентивного північно-американського виду *Iva xanthifolia* Nutt. (*Cyclachaena xanthifolia* Fresen). У серпні 1898 р. М. Цингером у садах і лісах біля Києва на липах було зібрано напівпаразит *Viscum album* L. Про поїздку колектора у м. Шполу Звенигородського повіту Київської губ. (тепер районний центр Черкаської обл.) 6 липня 1900 р. можемо судити за зібраним ним гербарієм паразита соняшника – *Orobanche cumana* Wallr. Загалом гербарні збори, як і наукові інтереси М. Цингера, були досить різноплановими. У 1898 р. М.В. Цингер захистив роботу на ступінь магістра ботаніки, яку виконував у лабораторії професора С.Г. Навашина в Київському університеті Святого Володимира, та зайняв посаду приват-доцента цього університету. Саме на період, пов'язаний із цим закладом, припадає збір гербарію для Herbarium Florae Rossicae [11].

Молодший товариш М.В. Цингера по Київському університету В.В. Фінн, наукові дослідження якого також пов'язані з лабораторією С.Г. Навашина, гербаризував самостійно, переважно в околицях залізничної станції Боярка Київської губ. [10]. Із його зборів цікаво зазначити *Cimicifuga foetida* L. (рис. 3), зібрану 24 липня 1902 р. у квітучому стані, а 9 серпня з плодами на галявині листяного лісу поблизу Боярки.

У 1904–1908 рр. в околицях Києва гербаризував також А. Лоначевський, відомий своїми дослідженнями роду *Rosa* L. В Гербарії (UM) зберігається 7 г.з. як природних різновидів, так і здичавілих садових форм, ідентифікованих колектором. Оскільки для визначення внутрішньовидових таксонів цього роду необхідні екземпляри з квітками та плодами, більшість гербарних зборів проведено у два строки (цвітіння та плодоношення): *Rosa canina* L. var. *dumalis* і *R. canina* L. var. *scabrata* зібрані на дніпровських кручах поблизу Києва у травні та червні 1906 р. *Rosa alba* L. У старому саду на Подолі зібрана у травні та серпні 1907 р., *R. centifolia* L. f. *minor* у культурі ботанічного саду університету – 9 квітня 1907 р. Збирав А. Лоначевський також дикорослі трав'янисті рослини, зокрема *Carex contigua* Норре var. *remota* на луках Оболоні, поблизу Києва, у травні 1906 р., *Potentilla supina* L. var. *limosa* Voeningh. на городах у межах міста 22 липня 1908 р.

Вагомий внесок у вивчення флори Київської та Чернігівської губерній у 1897–1902 рр. зробив випускник медичного факультету Київського університету А.Г. Ракочі. Працюючи ординатором пропедевтичної клініки університету, а згодом лікарем у м. Сміла Київської губ., вільний час він присвячував екскурсіям у природу. А. Ракочі більш відомий як фізіолог, біохімік, доктор медицини (1912), однак у молоді роки він багато гербаризував [8, 9]. Серед зборів колектора для Herbarium Florae Rossicae найбільш цінні зразки зозулинцевих: *Suipedium calceolus* L. (рис. 2), зібрані 11 травня 1897 р. по галявинах соснового лісу біля Рибного озера неподалік Києва, та *Neottianthe cucullata* (L.) Schltr. (*Gymnadenia cucullata* Rich.), зібрана у стані цвітіння 26 серпня 1902 р. в сосновому лісі поблизу с. Біличі Київської губ. та повіту. Ще однією цікавою знахідкою з торфовищ біля Рибного озера (на цей раз на гербарній етикетці уточнено його місцезнаходження – поблизу Броварів)

25 травня 1899 р. є зразки рідкісного тепер у деяких областях України, зокрема, в Київській та Чернігівській, болотяного виду *Carex limosa* L. У околицях с. Біличі, натомість, крім вказаного рідкісного виду, було знайдено також адвентивний вид *Oenothera biennis* L., який ріс на пісках (липень (квіти) і серпень (плоди) 1902 р.).

У вересні 1897 р. в болотах біля м. Ніжина Чернігівської губ. А. Ракочі зібрав *Aldrovanda vesiculosa* L. – вид, який тепер внесено до Червоної книги України (2009) [12]. В озерах по р. Десні біля Новосілок Остерського повіту Чернігівської губ. (липень 1900 р.) та на заплавах луках Дніпра поблизу Києва (травень 1898 р.) А. Ракочі збирав рідкісний тепер вид – *Elatinea alsinastrum* L. Серед гербарних зборів колектора – види Juncaceae: *Juncus atratus* Krock. (заплавні луки по р. Десні біля Новосілок, червень–липень 1898 р.), *J. capitatus* Weigel (зниження серед полів біля с. Хатинівки Остерського пов. Чернігівської губ., липень 1900 р.), *J. tenageia* Ehrh. et L. f. (заплавні луки по Дніпру, поблизу Києва, червень 1899 р.); Cyperaceae: *Eleocharis acicularis* (L.) Roem. et Schult. (болота біля с. Краснопілля Кролевецького пов. Чернігівської губ., вересень 1897 р.) *Scirpus supinus* L. (україні боліт на піщаному ґрунті поблизу м. Сміли Черкаського пов. Київської губ. (тепер Черкаська обл.), липень 1897 р.). У стоячих водах біля м. Сміли було зібрано також *Wolffia arrhiza* (L.) Horkel ex Wimm., що свідчить про посилену увагу колектора до малопомітних рослин. У березні 1897 р. в лісах біля м. Сміли А. Ракочі зібрав ефемероїд *Scilla siberica* Haw. (*S. cernua* Delar.). Серед зборів колектора також деякі звичайні, поширені види флори, однак аналіз його гербарію засвідчує увагу до обстеження різних екоотопів, виявлення рослин із особливими типами живлення. Зокрема, в Чернігівській губ. А. Ракочі зібрав, окрім кількох автотрофних рослин, *Odontites luteus* (L.) Clairv. зі змішаним типом живлення (піщані пагорби біля м. Остер, 17 серпня 1898 р.) та паразитичну рослину *Cuscuta epilinum* Weihe (поля поблизу м. Ніжина, 12 червня 1898 р.).

У Гербарії (УМ) зберігаються сім гербарних зразків, зібраних в околицях м. Харкова в квітні–липні 1897 р. П.Н. Наливайком. Рослини зібрані колектором у різноманітних екоотопах. Гербарний зразок *Ceratocephala testiculata* (Crantz) Besser супроводжує інформативна етикетка, на якій вказано, що вид росте на сухих схилах, насипах, пасовищах, пустирях, на ґрунті переважно глинистому або глинисто-чорноземному і трапляється біля Харкова часто. Якщо цей ефемер було зібрано П. Наливайком 17 квітня, то фанерофіт *Chamaecytisus austriacus* (L.) Link (*Cytisus austriacus* L.) колектор збирав як під час цвітіння, 16 червня, так і під час утворення плодів, 3 липня, на перелогах і відкритих схилах біля с. Рогань, неподалік Харкова. 20 травня на піщаному ґрунті біля с. Безлюдівка було зібрано степовий гемікриптофіт *Ranunculus illyricus* L. У цьому ж місяці на торф'яних болотах біля Харкова П. Наливайко загербаризував водно-болотний гемікриптофіт *Ranunculus polyphyllus* Waldst. et Kit. ex Willd. у двох формах: водній (f. *aquatilis*) та наземній (f. *terrestris*). У той час як перший вид роду *Ranunculus* у сучасних джерелах для флори Харківської обл. вказується як поширений по трав'яних остепнених схилах зрідка по всій області, інший вже не наводиться для регіону [3]. У різних екоотопах було зібрано П. Наливайком також види роду *Carex*: *C. distans* L. – на болотистих луках, а *C. colchica* J. Gay (*C. ligerica* J. Gay) – на піщаних місцях біля Харкова.

Гербарні зразки, які зберігаються в гербарії (УМ), є лише невеликою частиною обширних зборів, зроблених П. Наливайком у Харкові та його околицях у 1891-1897 рр. У 1898 р. колектор публікує досить обширний список «дикорослих і здичавілих квіткових і вищих спорових рослин» на основі власних зборів [6]. Поряд із класичною монографією професора Харківського університету В. М. Черняєва (1898), фундаментальна робота П. Н. Наливайка (1898) є найбільш повним зведенням по харківській флорі XIX ст.

У Старобільському повіті Харківської губ. (тепер Старобільський р-н Луганської обл.) у 1903-1905 рр. збирав рослини для Herbarium Florae Rossicae I. I. Ширавський. Серед зразків, які зберігаються в гербарії (УМ), є два види, що включені до Червоної книги України (2009): *Hyssopus cretaceus* та *Silene cretacea*. На крейді біля м. Старобільськ ним було також зібрано *Cephalaria uralensis* (Murray) Roem. et Schult. Решта видів: *Mollugo cerviana* (L.) Ser., *Polycnemum majus* A. Braun, *Thymelaea passerina* (L.) Coss. et Germ. (*Passerina annua* Wikstr.) на пісках чи полях, або на галявині лісу – *Pilosella echinoides* (Lum.) F. Schultz et Sch. Bip. (*Hieracium echinoides* Lumm.). І.І. Ширавський не був професійним ботаніком, однак гербаризував досить плідно. У 1916 р. спадкоємці І.І. Ширавського подарували Ботанічному музеєві академії наук у Санкт-Петербурзі великий гербарій (близько 12 000 номерів) цього любителя ботаніки. Гербарій Ширавського включав збори рослин, окрім Харківської, також із Курської, Тамбовської, Уфимської губерній, із Криму, Кавказу та Західної Європи [4].

Проаналізовано гербарні збори із теренів України, які ввійшли до ексикат Herbarium Florae Rossicae (1897-1907) деяких колекторів. У їхньому складі виявлено види, які на сьогодні охороняються на різних рівнях. До Червоної книги України (2009) занесено 11 видів (табл. 1).

Таблиця 1

Гербарні зразки рослин, внесених до Червоної книги України (2009)

<i>Aldrovanda vesiculosa</i> L.	Чернігівська губ., у болотах біля м. Ніжина, 5.IX.1897. А. Ракочі
<i>Cymbosasma borysthenica</i> (Pall. ex Schlecht.) Klok. et Zoz (<i>Cymbaria borysthenica</i> Pall.)	Катеринославська губ. Лівий берег Дніпра біля Ненаситецьких порогів 9.V.1900. І. Акінфієв
<i>Cypripedium calceolus</i> L.	Чернігівська губ. По галявинах соснового лісу біля оз. Рибне Остерського повіту (тепер Київська обл.) (недалеко від Києва). 11.V.1897. А. Ракочі
<i>Neottianthe cucullata</i> (L.) Schlechter (<i>Gymnadenia cucullata</i> Rich.)	Київська губ. і повіт. У сосновому лісі поблизу с. Біличі. 26.VIII.1902. А. Ракочі
<i>Pulsatilla patens</i> (L.) Mill.	Київська губ. і повіт. У соснових борах біля станції Боярка. 5.IV кв., 23.IV пл., 1897. М. Цингер
<i>Pulsatilla pratensis</i> (L.) Mill.	Київська губ. і повіт. На галявинах соснового бору біля ст. Боярка. 23.IV кв., 6.V пл., 1897. М. Цингер
<i>Galanthus nivalis</i> L.	Київська губ. У листяному лісі, поблизу Голосіївської пустині. 25.III.1898. М. Цингер
<i>Dactylorhiza sambucina</i> (L.) Soó (<i>Orchis sambucina</i> L.)	Київська губ. і повіт. У мішаному лісі поблизу Борщагівки. 28.IV.1899. М. Цингер
<i>Carex secalina</i> Willd. ex Wahlenb.	Полтавська губ., берег ставка поблизу м. Карлівки. 13.VI.1904. М. Цингер
<i>Silene cretacea</i> Fisch. ex Spreng.	Харківська губ. (тепер Луганська обл.). Старобільський повіт. На крейді між с. Новопсков і с. Закітне. 21.VI.1903. І. Ширавський
<i>Hyssopus cretaceus</i> Dubjan.	Харківська губ. (тепер Луганська обл.). Поблизу с. Титарівки. На крейді. 30.VI.1903. І. Ширавський

На регіональному рівні у різних областях України, де було зібрано гербарій, охороняються 7 видів.

Таблиця 2

Гербарні зразки рослин, які належать до регіонально рідкісних видів [7]

<i>Aurinia saxatilis</i> (L.) Desv. (<i>Alyssum saxatile</i> L.)	Катеринославська губ. (Дніпропетровська обл.). Гранітні скелі біля Ненасицецького порогу на Дніпрі. 9.V (кв.), кінець V (пл.) 1902. І. Акінфієв
<i>Carex limosa</i> L.	Чернігівська губ. Остерський повіт. На торф'янику біля оз. Рибного поблизу Броварів (тепер Київська обл.). 25.V.1899. А. Ракочі
<i>Corydalis cava</i> Schweigg et Körte	Київська губ. і повіт. У листяному лісі поблизу Китаївської пущині. 18.IV.1897. М. Цингер
<i>Scilla bifolia</i> L.	Київська губ. У старому дубовому лісі біля Голосіївської пущині. 3.IV.1897. М. Цингер
<i>Actaea europaea</i> (Schipcz.) J. Compton (<i>Cimilifuga foetida</i> L.)	Київська губ. і повіт. На галявинах листяного лісу поблизу залізничної ст. Боярка. 24.VII.1902. В. Фінн
<i>Pedicularis dasystachys</i> Schrenk (<i>P. laeta</i> Stev.)	Полтавська губ. На луках уздовж р. Орчик біля м. Карлівки. 17.IV.1897. М. Цингер
<i>Valeriana tuberosa</i> L.	Полтавська губ. На схилах біля м. Карлівки. 17.VII.1897. М. Цингер

Досліджені гербарні збори розширюють уявлення про особливості поширення видів у ряді регіонів України понад століття тому. Ці дані можна використати у процесі вивчення особливостей динаміки розвитку регіональних флор.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акинфиев Иван Яковлевич. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
2. Бельгард О.Л., Акинфиев І.Я. (До сторіччя з дня народження) // Укр. ботан. журн. 1951. Т. 9. С. 89–93.
3. Горелова Л.Н., Алехин А.А. Растительный покров Харьковщины. Очерк растительности, вопросы охраны, аннотированный список сосудистых растений. Х.: Изд. центр Харьков. нац. ун-та им. В.Н. Каразина, 2002. 231 с.
4. Липшиц С.Ю., Васильченко И.Т. Центральный гербарий СССР. Исторический очерк. Л.: Наука. Ленингр. отд-ние, 1968. 142 с.
5. Мамчур Т.В., Кравець Т.О., Чорна Г.А. Ексикати Herbarium Florae Rossicae історичного гербарію Уманського училища рільництва і садівництва // Вісн. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Сер. Біологія. Х., 2015. Вип. № 25. С. 72–76.
6. Наливайко П.Н. Список дикорастущих и одичалых цветковых и высших споровых растений, собранных в г. Харькове и его окрестностях в 1891-97 гг. // Тр. об-ва испыт. природы Харьк. ун-та. 1898. Т. 33. С. 81–232.
7. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України / укл. Т.Л. Андрієнко, М.М. Перегрим. К.: Альтерпрес, 2012. 148 с.
8. Ракочі Анатолій Григорович. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://library.vnmu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/Osyayani-medysynouy-YUrchyshyna-O.A.1.pdf>
9. Ракочи А.Г. О растительности некоторых болот Черниговской губернии // Записки Киевск. об-ва. естествоиспыт. 1900. Т. 16, вып. 2. С. 3–12.
10. Фінн Владимир Васильевич. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> та http://eu.univ.kiev.ua/departments/botaniky-kafedra/finn-volodymyr-vil%60gel%60movych-/?sphrase_id=46506

11. Цингер Николай Яковлевич. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
12. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.
13. Чорна Г.А., Куземко А.А., Діденко І.П. Колекція папоротей історичного гербарію Уманського училища рільництва і садівництва // Вісн. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Сер. Біологія. Х., 2015. Вип. 25. С. 90–96.
14. Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M. Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist. Kyiv, 1999. 346 p.

HERBARIUM COLLECTION FROM THE END OF THE XIX – BEGINNING OF XX CENTURIES IN THE HERBARIUM OF UMAN NATIONAL UNIVERSITY OF HORTICULTURE (UM)

G. Chorna¹, T. Mamchur²

¹*Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychnyna
2, Sadova St., Uman 20300, Ukraine
e-mail: udpu_botanika@ukr.net*

²*Uman National University of Horticulture
1, Instytutaska St., Uman 20305, Ukraine
e-mail: mamchur-tv@ukr.net*

The inventory of the Herbarium of the Uman National Horticulture University (UM) made it possible to identify about 2,000 herbarium specimens from the Herbarium Florae Rossicae (1897-1907) as a part of historical herbarium collections. The chosen specimens were collected in the vicinities of Kyiv, Uman districts, Kharkiv, partly Poltava, Kostyantynograd district, Cherkasy, Kirovograd, Chernihiv, Oster and Krolevets districts, Kharkiv and Starobelsk districts, Katerynoslav and Bakhmut districts, Odesa, Kherson, Dnipro, Luhansk and Donetsk regions.

These specimens were collected by I.Y. Akinfiev (1897–1903, Katerynoslav province and the outskirts of the city of Katerynoslav), E. Kulikovskiy (1898–1901, the outskirts of the city of Ovidiopol of Odesa district of Kherson province), M.V. Tsinger (1897–1904, Kyiv, Poltava province), V.V. Finn (1902–1904, Kyiv province), A. Lonachevskiy (1904–1907, the outskirts of Kyiv), A.G. Rakochi (1897–1902, Kyiv and Chernihiv provinces), P.N. Nalyvaiko (1897, Kharkiv province, the outskirts of Kharkiv) and I.I. Shiraevskiy (Starobelsk district of Kharkiv province). We have studied such herbarium specimens as *Actaea europaea* (Schipcz.) J. Compton (*Cimicifuga foetida* L.), *Aldrovanda vesiculosa* L., *Aurinia saxatilis* (L.) Desv. (*Alyssum saxatile* L.), *Carex limosa* L., *C. secalina* Willd. ex Wahlenb., *Corydalis cava* Schweigg. et Körte, *Cymbochasma borysthena* (Pall. ex Schlecht.) Klok. et Zoz (*Cymbaria borysthena* Pall.), *Cypridium calceolus* L., *Dactylorhiza samucina* (L.) Soó (*Orchis sambucina* L.), *Galanthus nivalis* L., *Hyssopus cretaceus* Dubjan., *Neottianthe cucullata* (L.) Schlechter (*Gymnadenia cucullata* Rich.), *Pedicularis dasystachys* Schrenk (*P. laeta* Stev.), *Pulsatilla patens* (L.) Mill., *P. pratensis* (L.) Mill., *Scilla bifolia* L., *Silene cretacea* Fisch. ex Spreng., *Valeriana tuberosa* L.

Keywords: exsiccatum, Herbarium UM, collectors, rare species